

INTERNATIONAL FEDERATION OF LIBRARY
ASSOCIATIONS AND INSTITUTIONS

TARPTAUTINĖ BIBLIOTEKŲ ASOCIACIJŲ IR INSTITUCIJŲ FEDERACIJA

Elektroninių dokumentų skolinimo bibliotekose IFLA principai

Parengiamieji darbai

Jau daugiau kaip du dešimtmečiai kaip skaitmeninis turinys yra svarbi bibliotekų rinkinių dalis. Dar palyginti neseniai šį turinį didžia dalimi sudarė laikraščiai, mokslinių ir techninių žurnalų bei specializuotų monografinių leidinių agreguotų duomenų bazių turinys. Nuo 2010 m. kai kuriose rinkose smarkiai besiplečianti prekyba elektroninėmis skaityklėmis ir besiplečianti komercinė plačiajai visuomenei skirtos literatūros prieiga¹ savo ruožtu paskatino elektroninių knygų poreikį viešosiose bibliotekose.

Bibliotekose atliekamo skaitmeninių duomenų bazių, kurios paprastai teikiamos mokslinių leidėjų, komplektavimui ir naudojimuisi jomis skirti IFLA „Licencijavimo principai“ (*Licensing Principles*) (2001 m.), teikiantys „pagrindinius principus, kuriais turi būti vadovaujama sutartiniuose bibliotekų ir informacijos teikėjų santykiuose ir šiems subjektams sudarant rašytines sutartis“². Nors kai kurios rūpimos sritys yra bendros abiem skaitmeninio turinio tipams, klausimai, susiję su bibliotekų teikiama nespacializuotų elektroninių knygų prieiga iš esmės skiriasi nuo klausimų, susijusių su duomenų bazių prieiga, kurios atveju daugiausia dėmesio paprastai skiriama susitarimui derybų būdu. Sparčiai besiplečianti nespacializuotų elektroninių knygų prekyba bibliotekoms kelia įvairių techninių, teisinių ir strateginių problemų, kurios savo ruožtu bibliotekoms ir jų vartotojams bei leidėjams ir autoriams kai kada sukelia painiavą ir nusivylimą.

2011 m. IFLA valdyba įsteigė Elektroninių dokumentų skolinimo darbo grupę, kurią įpareigojo IFLA ir jos nariams teikti siūlymus dėl veiksmų, kurių reikėtų imtis situacijai spręsti. 2012 m. balandžio mėn. darbo grupė parengė informacinį dokumentą ir užsakė analitinį dokumentą „Bibliotekos, elektroninių dokumentų skolinimas ir viešosios skaitmeninio turinio prieigos ateitis“, kuris suteikė pagrindą svarstymams, vykusiems ekspertų susitikimo metu 2012 m. lapkričio mėn. 2013 m. vasario mėn. Valdyba pritarė paskelbtiems Elektroninių dokumentų skolinimo bibliotekose principams, kurie skirti padėti

¹ Plačiajai visuomenei skirta literatūra paprastai platinama mažmeninės prekybos kanalais.

² <http://www.ifla.org/publications/ifla-licensing-principles-2001>

bibliotekoms spręsti klausimus, susijusius su fondų papildymu parsisiunčiamosiomis elektroninėmis knygomis.

Elektroninių knygų aplinka sparčiai keičiasi, todėl IFLA, siekdama atspindėti šiuos pokyčius, peržiūrėjo „Elektroninių knygų skolinimo principus“. Peržiūrėtuose „Principuose“ daugiausia dėmesio kreipiama į elektroninių knygų komplektavimą, autorių teisių išimtis ir apribojimus, suderinamumą, prieigos tęstinumą, įskaitant galimybę išsaugoti, bei vartotojų privatumą; peržiūrėta įžanga ir suglaudinta formuluotė.

Įžanga

Prasidėjęs interneto amžius ir skaitmeninio turinio gausa atvėrė kelią informacijos, idėjų ir žinių demokratizacijai – tikriausiai tai yra vienas galingiausių ir labiausiai transformuojančių įvykių dokumentuotos istorijos epochoje. Tačiau nepaisant daugybės su plačiai besidriekiančiu skaitmeniniu turinio platinimu ir informacijos prieiga susijusių socialinių ir ekonominių privalumų, esama neraminančių ženklų, liudijančių, kad viešosios prieigos sferoje kai kuriose srityse laikas ėmė tekėti atgal.

Šiuo tekstinio turinio skaitmeninės sklaidos vystymosi etapu bibliotekos ir jų vartotojai nori bent jau gauti ir naudoti elektronines knygas tokiu pačiu būdu, kaip ir spausdintines. Tačiau bibliotekos susiduria su nauja padėtimi, kai jos dažnai neturi galimybių įsigyti komerciniu būdu platinamų elektroninių knygų joms priimtinais sąlygomis. Pavyzdžiui, kai kurie komerciniai leidėjai ir autoriai, manydami, kad bibliotekų teikiama elektroninių knygų prieiga gali daryti neigiamą įtaką didmeninei prekybai ir todėl mažinti honorarus, apriboja pardavimą.

Skaitmeninio turinio teisių pasibaigimas vis dažniau tampa juridinių debatų objektu ir kelia neapibrėžtumą. Teisių turėtojai mano, kad jie gali kontroliuoti pirmą kartą nupirkto skaitmeninio kūrinio naudojimą. Tokia nuomonė keletą šalių tapo teisinio nagrinėjimo objektu. Jeigu būtų susitarta, kad teisių pasibaigimas būtų traktuojamas taip pat, kaip ir fizinių objektų atveju (t. y. perpardavimas ir skolinimas leidžiamas be teisių turėtojo sutikimo, jeigu lieka tik vienas tam tikro kūrinio egzempliorius), dauguma IFLA principų būtų įgyvendinti. Jeigu išgalėtų teisių turėtojų nuostata, kad jie gali kontroliuoti visus po pirmojo pardavimo sekančius naudojimo atvejus, laikui bėgant būtų pakenkta bibliotekų paslaugai teikti viešą rašytinės kultūros prieigą.

„Elektroninių dokumentų skolinimo bibliotekose IFLA principai“ remiasi prielaida, kad bibliotekoms ir leidėjams bei autoriams būtina susitarti dėl priimtinių elektroninių knygų komplektavimo bibliotekose sąlygų ir taip suteikti bibliotekoms galimybę vykdyti jų misiją užtikrinti savo vartotojams žinių ir informacijos prieigą. Nors mums būtini sprendimai, palaikantys leidėjų ir autorių finansinį pajėgumą, leidėjai ir autoriai neturėtų riboti bibliotekų galimybės gauti teisę naudotis komerciniu būdu gaunamas elektronines knygas ir (arba) jas nusipirkti ir taip papildyti savo fondus.

Jeigu bibliotekų teisės įsigyti elektronines knygas ribojimas tęsis, turėtų būti numatytos juridinės priemonės, leidžiančios bibliotekoms gauti elektronines knygas priimtinais sąlygomis. Ypač palankios sąlygos teikti vyriausybėmis priemonėmis užtikrinamos publikuotų kūrinių viešąją prieigą yra tose šalyse, kuriose leidėjai ir autoriai gauna valstybės finansinę paramą.

Viso pasaulio bibliotekų pagrindinė misija yra teikti informacijos prieigą ir, nors esama regioninių elektroninių knygų rinkos technologinio pajėgumo ir brandos skirtumų, ši bibliotekų misija yra visuotinė ir turi išlikti.

Principai

1. Biblioteka turi turėti teisę įsigyti licenciją įsigyti bet kurią komerciniu būdu gaunamą elektroninę knygą ir (arba) ją nusipirkti be embargo termino. Jeigu tokią teisę riboja leidėjai ir (arba) autoriai, šalies įstatymai turi užtikrinti tokią teisę priimtinomis sąlygomis. Bibliotekos turi turėti galimybę pasirinkti elektronines knygas pagal savo komplektavimo nuostatas iš leidėjų arba platintojų pateikiamų sąrašų ir taip teikti informacijos ir žinių prieigą savo vartotojams.

2. Biblioteka turi turėti elektroninių knygų prieigą priimtinomis sąlygomis ir už sąžiningą kainą. Prieigos sąlygos turi būti skaidrios, o kainos prognozuojamos, kad biblioteka neviršytų savo biudžeto ir gaunamų lėšų.

3. Įsigyjant elektroninių knygų licencijas ir (arba) jas perkant turi būti atsižvelgiama į autorių teisių apribojimus ir išimtis, kurias bibliotekoms ir jų vartotojams nustato šalies įstatymai, pavyzdžiui, į teisę:

- a) kopijuoti kūrinio dalį;
- b) modifikuoti kūrinių išsaugojimo tikslu, jeigu jo licencija įsigyta arba jis yra nupirktas siekiant turėti jo nuolatinę prieigą;
- c) teikti laikiną kūrinio kopiją kitai bibliotekai tenkinant vartotojo užklausa;
- d) modifikuoti kūrinių siekiant teikti jo prieigą vartotojams su negalia
- c) apeiti technologines apsaugos priemones siekiant naudoti kūrinių nepažeidžiant niekieno teisių.

4. Bibliotekų įsigyjamos elektroninės knygos turi būti neutralios platformos atžvilgiu ir atitikti prieinamumo standartus. Turinys turi būti toks, kad jį būtų galima integruoti į bibliotekų sistemas ir viešosios prieigos katalogus, funkciškai suderinamas platformas, programines priemones ir elektroninių skaityklių prietaisus, kuriuos naudoja bibliotekos ir bibliotekų vartotojai.

5. Turi būti parengtos strategijos, užtikrinančios elektroninių knygų išsaugojimą bibliotekose. Ilgalaikei elektroninių knygų prieigai neturi trukdyti veiksniai, susiję su leidėjų veiklos nutraukimu. Tai gali būti užtikrinama įvairiomis priemonėmis, įskaitant bibliotekų ir leidėjų sukurtomis duomenų bazėmis bei teisinėmis priemonėmis, užtikrinančiomis, kad tam tikroms įstaigoms būtų pristatomas skaitmeninio turinio privalomasis egzempliorius.

6. Su elektroninėmis knygomis susijusios paslaugos turi užtikrinti bibliotekų vartotojų privatumą. Bibliotekos ir jų vartotojai turi turėti galimybę priimti apgalvotus sprendimus apie asmeninės informacijos, įskaitant skaitymo pasirinkimą, kontrolę ir naudojimą.

Šiuos principus patvirtino IFLA valdyba 2013 m. Pirmoji principų peržiūra įvyko 2013 m. balandžio mėn., antroji – 2013 m. rugpjūčio mėn.